

JÓZEF BAKALARZ TChr

POSOBOROWA REWIZJA KONSTYTUCJI ZAKONNYCH

W starożytności kościelnej wspólnoty zakonne układały swe życie według przyjętej reguły, czyli krótkiego zbioru norm życia zakonnego¹. Od końca VIII w. reguły zaczęto stopniowo uzupełniać przez bardziej szczegółowe przepisy partykularne, które nazwano konstytucjami. Nowsze zakony przedstawiały najczęściej na przyjęciu, jako swego prawodawstwa partykularnego, jedynie konstytucji, które z upływem czasu odpowiednio zmieniano, dostosowując je do warunków epoki i potrzeb zakonu².

Po ukazaniu się Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1917 r. Kongregacja dla Spraw Zakonnych nakazała poddać konstytucje zakonne rewizji w celu ich dostosowania do powszechnych norm prawa kanonicznego. Poszczególne zakony dokonały wówczas zmian swych konstytucji pod nadzorem Stolicy Apostolskiej i zgodnie z jej wskazaniem. Zrewidowane konstytucje musiały też uzyskać jej zatwierdzenie³.

Nowa potrzeba rewizji konstytucji zakonnych pojawiła się po zakończeniu Soboru Watykańskiego II. Tym razem rewizja ta została uznana za istotny element przystosowanej odnowy każdego instytutu zakonnego. Dla przeprowadzenia posoborowej rewizji konstytucji prawodawca powszechny określił odpowiednią procedurę postępowania, ustalił podstawowe zasady odnowy i adaptacji konstytucji, a najwyższe władze instytutów /kapitułę generalną i radę generalną/ wyposażył w specjalne uprawnienia w dziedzinie wprowadzania zmian do konstytucji, nawet przeciwnych prawu powszechnemu⁴.

Ustalony przez Stolicę Apostolską okres rewizji i eksperymentów okazał się dla wielu instytutów nazbyt krótki. Wydany w 1983 r. nowy Kodeks Prawa Kanonicznego zastał sytuację zróżnicowaną: większość instytutów miała już wówczas

konstytucje odnowione, inne miały je w trakcie egzaminu aprobacyjnego w Kongregacji Zakonów i Instytutów Świeckich, a były też takie, które nie zdołały jeszcze odnowić swych konstytucji.

Odtąd sprawa rewizji konstytucji zakonnych odżyła z nowego tytułu. Kodeks stworzył mianowicie sytuację prawną /o której niżej/, która wymaga dodatkowego dostosowania prawa partykularnego instytutów do obowiązującego dziś prawa powszechnego.

Niniejszy artykuł podejmuje ten ciągle jeszcze aktualny problem, a jego celem jest ukazać: obowiązek rewizji konstytucji, władzę kompetentną i procedurę rewizji, kryteria i zasady przystosowanej odnowy konstytucji, treść i formę konstytucji, a wreszcie plan, czyli strukturę odnowionych konstytucji.

1. OBOWIĄZEK REWIZJI KONSTYTUCJI

Poniższe rozważania wymagają jasnego rozróżnienia dwóch pojęć: "prawo własne" i "konstytucje". To pierwsze ma szerszy zakres i oznacza całość prawodawstwa partykularnego poszczególnego instytutu. Konstytucje zaś są zbiorem fundamentalnych norm życia każdego instytutu zakonnego. Jako "kodeks fundamentalny" są one rdzeniem zakonnego prawodawstwa partykularnego, a równocześnie podstawą dla "kodeksów pomocniczych", którymi są: dyrekoria, statuty, zwyczajniki, regulaminy i inne normy wykonawcze do konstytucji⁵.

Rozróżnienie to, mające ważny wydzźwięk praktyczny, pozwala nam skoncentrować uwagę na posoborowej rewizji konstytucji w instytutach zakonnych. Potrzeba tej rewizji wynika najpierw z soborowego dekretu "Perfectae caritatis", który poleca, aby wszystkie instytuty zakonne dokonały - zgodnie ze wskazaniem Soboru - własnej odnowy i adaptacji do współczesności. Z tego podstawowego i ogólnego obowiązku dekret wyprowadza szczegółowy obowiązek poddania odpowiedniej rewizji /congruenter recognoscantur/ i przystosowania /aptentur/ konstytucji oraz innych zbiorów prawnych do uchwał Soboru. Intencją Kościoła jest, aby przez przystosowaną odnowę konstytucji instytuty jakby uobecniły w swych wspólnotach Sobór i przyswoiły sobie jego ducha i bogactwa⁶.

Papież Paweł VI w motu proprio "Ecclesiae Sanctae" z 6 VIII 1966r. potwierdził i prawnie określił zakres tego

obowiązku. W części II nr 6 dokument ten mówi o zmianie "pewnych przepisów konstytucji", sugerując swym brzmieniem, że idzie tu o zmianę częściową i raczej zewnętrzną⁷. Jednakże z całości zawartych tam postanowień wynika, że prawodawcy zależy na pełnej i gruntownej rewizji konstytucji, a więc na ich odnowie, udoskonaleniu i dostosowaniu do wymogów współczesności⁸.

Dla dokonania takiej właśnie rewizji prawodawca powszechny pozostawił instytutom szerokie pole do inicjatyw i eksperymentów, w tym także do przeprowadzenia "doświadczeń przeciwnych prawu powszechnemu"⁹.

Z chwilą wejścia w życie Kodeksu z 1983 r. zrodził się obowiązek rewizji konstytucji z nowego tytułu, a mianowicie z konieczności dostosowania prawa partykularnego instytutu do prawodawstwa powszechnego. Kan. 6 § 1 zniósł bowiem Kodeks z 1917 r. - stanowiący podstawę prawną dotychczasowych konstytucji zakonnych - oraz "inne ustawy powszechne i partykularne", a więc również przepisy konstytucji, sprzeczne z prawem powszechnym. Równocześnie Kodeks stanowi nową bazę dla prawa partykularnego instytutów. W wielu miejscach odsyła on do tego prawa, wymaga określenia różnych spraw w konstytucjach, a wyjątkowo pozostawia swobodę regulacji prawnej przeciwnej prawu powszechnemu /kan. 634/ bądź przyjęcia norm "obok prawa" /kan. 643 § 2/¹⁰.

W dniu 2 II 1984 r. Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich wydała dekret "Iuris Canonici Codice", w którym potwierdziła omawiany obowiązek i udzieliła kilku podstawowych wskazań co do procedury i sposobu dostosowania konstytucji do norm nowego Kodeksu¹¹.

Tak więc rewizja konstytucji zakonnych jest nadal aktualnym problemem. Dla niektórych instytutów jest to nie wypełniony jeszcze obowiązek przystosowanej odnowy konstytucji w duchu Soboru. Dla wielu innych jest to sprawa dostosowania swego prawa partykularnego do przepisów nowego Kodeksu.

II. KOMPETENCJA I PROCEDURA REWIZJI KONSTITUCJI

1. Kompetentna władza

W XIX i na początku XX w. istniała w Kościele tendencja do unifikacji prawnych form życia zakonnego, co uwidoczniły mocno zestandaryzowane konstytucje zakonne. Sobór Watykański II zajął w tej sprawie stanowisko odmienne. Sprzy-

ja on zasadzie różnorodności instytutów, z których każdy ma obowiązek strzec własnej tożsamości. Konstytucje zaś mają być jakby gwarantem i stróżem powołania i tożsamości poszczególnego instytutu¹².

Właśnie z tej racji, postulowanej dodatkowo przez zasadę pomocniczości, odpowiedzialność za należytą odnowę konstytucji spoczywa na poszczególnych instytutach, a zwłaszcza na ich kapitułach generalnych¹³.

W związku z tym rodzi się kwestia kompetencji kapituły generalnej w dziedzinie rewizji konstytucji. Po Soborze władza normatywna tej najwyższej władzy wewnętrznej instytutu uległa istotnej modyfikacji. Na podstawie motu proprio "Ecclesiae Sanctae" kapituła, zwana kapitułą specjalną, otrzymała nadzwyczajne uprawnienia w dziedzinie zmiany konstytucji, w tym także na przeprowadzanie "doświadczeń przeciwnych prawu powszechnemu". Za jej postanowieniem uprawnienia te mogły wykonywać również dwie następne kapituły zwyczajne¹⁴.

Z chwilą upłynięcia tego okresu eksperymentowania, zwanego okresem "wielkiej szansy", specjalne uprawnienia kapituł wygasły. Według ogólnych norm prawa kapituła generalna nie może zmieniać konstytucji¹⁵. Zwyczajnie kompetentną władzą w tej dziedzinie jest Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich w odniesieniu do instytutów na prawie papieskim, a biskup diecezjalny w wypadku instytutów na prawie diecezjalnym¹⁶.

Z treści kan. 587 § 2 wynika jednak, że wspomnianej władzy kościelnej zarezerwowane są tylko dwie czynności w tej dziedzinie: pozwolenie na zmianę konstytucji oraz ich zatwierdzenie. Sama zaś praca rewizyjna i opracowanie wszelkich zmian konstytucji należy w dalszym ciągu do instytutu, a głównie do kapituły generalnej, która w tym zakresie może działać: a/ z inicjatywy i na polecenie zewnętrznej władzy kościelnej; b/ z inicjatywy własnej, ale po uzyskaniu wcześniejszej zgody kompetentnej władzy; c/ z własnej inicjatywy i bez wyraźnej zgody tej władzy, ale z zastrzeżeniem, że ustalone na kapitule poprawki do konstytucji należy uznać wyłącznie jako propozycje wniesione do Stolicy Apostolskiej, która nadaje im moc prawa.

Świeżym przykładem wyjścia z inicjatywą w tej dziedzinie przez Stolicę Apostolską jest wspomniany już dekret "Iuris

Canonici Codice", który dla dostosowania konstytucji do nowego Kodeksu udzielił nadzwyczajnych uprawnień radzie generalnej - o czym niżej - oraz kapitule generalnej. Na podstawie dekretu najbliższa kapituła ma prawo do oceny podjętej wcześniej decyzji rady generalnej w omawianej sprawie, a także prawo do przyjęcia lub odrzucenia tej decyzji, jej zmiany lub uzupełnienia¹⁷.

To postanowienie dotyczy, literalnie rzecz biorąc, konstytucji już odnowionych, ale można je - jak się wydaje - odnieść także do konstytucji jeszcze nie odnowionych, gdyż one tym bardziej wymagają dostosowania do nowego Kodeksu.

W dziedzinie rewizji konstytucji pewne uprawnienia ma również rada generalna, rozumiana jako kolegium złożone z przełożonego generalnego i członków jego rady. Już motu proprio "Ecclesiae Sanctae" uznało tę radę za kolegialny podmiot działania w dziedzinie przygotowania kapituły specjalnej, a także - za zgodą tej kapituły - dokonywania dalszych doświadczeń w zakresie przystosowanej odnowy konstytucji¹⁸.

Odtąd rada generalna jest w niektórych sprawach uznana za kolegialny podmiot władzy zakonnej /por. kan. 699 § 1/, zwłaszcza władzy normatywnej /np. zmiana kodeksów dodatkowych/, co bliżej określają konstytucje poszczególnego instytutu¹⁹.

Dlatego także dekret "Iuris Canonici Codice" upoważnia radę generalną do: a/ określenia tego, co w konstytucjach - jako sprzeczne z prawem kodeksowym - już nie obowiązuje, b/ wprowadzenia do konstytucji nowych norm lub uzupełnienia tam luk prawnych zgodnie z przepisami nowego prawa powszechnego. Podjęte w tych sprawach uchwały rady generalnej, po odpowiedniej ich promulgacji, nabierają natychmiast mocy prawa i obowiązują do najbliższej kapituły generalnej, która powinna podjąć w tychże sprawach własną i ostateczną decyzję²⁰.

Konstytucje zakonne stanowią dokument wielkiej wagi dla instytutu i całego Kościoła. Dlatego wymagają one zawsze zatwierdzenia ze strony władzy kościelnej, którą jest Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich lub - w wypadku instytutów na prawie diecezjalnym - biskup. Aprobata tej władzy jest konieczna zarówno przy posoborowej odnowie konstytucji, jak i przy ich dostosowaniu do norm nowego Kodeksu²¹.

Inaczej rzecz przedstawia się przy wydaniu i zmianie kodeksów pomocniczych. W tej dziedzinie wszelkie kompeten-

cje należą wyłącznie do władzy instytutu, określonej w konstytucjach. Z zasady władzą tą jest kapituła generalna²².

2. Procedura odnowy konstytucji

Papież Paweł VI w motu proprio "Ecclesiae Sanctae" określił sposób odbywania kapituły generalnej, wzorowanej w pewnym stopniu na organizacyjnym modelu ostatniego Soboru²³. Zawarte tam normy dotyczyły kapituł specjalnych, ale faktycznie zostały one przejściem na stałe do prawodawstwa partykularnego instytutów, a konkretnie do tzw. prawa kapitulnego²⁴. Istotne elementy tych norm znalazły się również w nowym Kodeksie /kan. 631-633/.

Procedura rewizji i odnowy konstytucji jest ściśle związana z przebiegiem kapituły, gdyż stanowi jedną z najważniejszych spraw, którymi ta się zajmuje. Podobnie jak kapituła, tak i omawiana procedura ma trzy okresy: przygotowawczy, decyzyjny i wykonawczy.

W pierwszym okresie zasadniczą rolę w rewizji konstytucji spełnia rada generalna, której zadaniem jest troska o przygotowanie odnowy konstytucji "wspólnym wysiłkiem" całego instytutu. W tym celu należy uaktywnić w instytucie różne organy uczestnictwa /we władzy/ i konsultacji, jak kapituł prowincjalnych, konferencji, komisji itp. W tej fazie poszukiwań i konsultacji należy też umożliwić wypowiedzenie się poszczególnym członkom instytutu, np. przez zorganizowanie ankiety lub spontanicznie nadsyłane życzenia i sugestie²⁵.

Drugą fazę okresu przygotowawczego stanowi praca komisji przedkapitulnych, w tym także komisja dla spraw rewizji konstytucji. Praca tej ostatniej polega na rozpoznaniu sytuacji i opracowaniu projektu zmian czy poprawek. W ramach procesu rozpoznania potrzebne jest: studium porównawcze konstytucji i Soboru Watykańskiego II; studium innych dokumentów Kościoła, zwłaszcza nowego Kodeksu; badanie dokumentów odzwierciedlających własne dziedzictwo instytutu; wreszcie analiza wymogów współczesności. Celem tych studiów jest urobienie sobie przez członków komisji trafnego osądu, co i jak należy zmienić w dotychczasowych konstytucjach²⁶.

Praktyczną konsekwencją rozpoznania sytuacji jest postępowanie korekcyjne, które od strony negatywnej polega na oczyszczeniu konstytucji z elementów sprzecznych z prawem powszechnym, przestarzałych, nazbyt detalicznych, zmiennych i czysto lokalnych. Od strony zaś pozytywnej polega ono na zmianie lub

uzupełnieniu dotychczasowych przepisów, wzbogaceniu ich o nową motywację, a także na dostosowaniu ich do współczesnych warunków. Efektem tych prac jest projekt /schemat/ odnowionych konstytucji lub projekt poprawek do konstytucji już odnowionych²⁷.

W podobny sposób i zazwyczaj równoległe do tej procedury przebiega proces rewizji kodeksów dodatkowych²⁸. Przed członkami komisji rewizyjnej stoi w związku z tym trudna kwestia odpowiedniego doboru treści, która powinna znaleźć się w konstytucjach lub innych zbiorach.

Drugi okres procedury rewizji konstytucji otwiera kapituła generalna, która w zależności od potrzeby może trwać jedną lub dwie sesje. Przebieg kapituły określa własne prawo kapitulne instytutu. Dotychczasowe komisje przedkapitulne zostają teraz przemianowane na odpowiednie komisje kapitulne, aby mogły kontynuować swe prace podczas obrad kapituły²⁹.

Metoda pracy przy rewizji konstytucji przebiega obecnie według następującego porządku: przedstawienie projektu odnowionych konstytucji /lub poprawek do konstytucji/, wyjaśnienie tekstów, dyskusja, dokonanie ewentualnych zmian w projekcie, podjęcie uchwał³⁰.

Przyjęcie uchwały o zmianach w konstytucji stanowi rzecz wielkiej wagi i dlatego wymaga - co określa zazwyczaj prawo partykularne - aprobaty większości 2/3 głosujących członków kapituły³¹.

Jak już wcześniej wspomniano, na podstawie dekretu "Iuris Canonici Codice" także rada generalna posiada obecnie nadzwyczajne uprawnienie do przystosowania konstytucji własnego instytutu do nowego Kodeksu. W związku z tym wskazane jest, aby również ona powołała specjalną komisję rewizyjną, której zadaniem byłoby staranne przestudiowanie nowego Kodeksu i opracowanie projektu poprawek w konstytucjach. Zadaniem rady jest podjęcie decyzji w tej sprawie. W głosowaniu powinni wziąć udział wszyscy członkowie kolegium, czyli przełożony generalny i jego radni. Przyjęte i ogłoszone przez radę normy prawne wiążą jednak tylko do najbliższej kapituły generalnej³².

Właśnie dlatego rewizja konstytucji na kapitule może mieć różny charakter, w zależności od etapu posoborowej odnowy prawa partykularnego instytutu. W okresie trwania tej odnowy praca kapituły będzie z konieczności bardziej wszech-

stronna i gruntowna. W przeciwnym wypadku może ona ograniczyć się do zatwierdzenia lub zmiany wcześniejszych postanowień rady generalnej.

Ostatnim etapem procedury rewizyjnej są starania instytutu o uzyskanie kościelnej aprobaty dla odnowionych konstytucji. W związku z tym przełożony generalny ze swą radą przesyłają tekst zmienionych konstytucji do Kongregacji lub biskupa, gdzie konstytucje poddane są egzaminowi aprobacyjnemu. Dopiero po wydaniu przez tę władzę dekretu aprobacyjnego konstytucje nabierają w pełni mocy prawa³³.

III. CEL I ZASADY REWIZJI KONSTYTUCJI

Konstytucje zakonne stanowią stałą podstawę życia instytutu, kierują nim i pobudzają do działania. Z tej racji należy je traktować jako kodeks fundamentalny i trwały.

Jednakże po Soborze Watykańskim II Kościół dopuścił, a nawet zalecił daleko idącą reformę, zwaną "przystosowaną odnową" konstytucji. Już sam ten termin wskazuje, że chodzi tu o dwa uzupełniające się cele: odnowę i adaptację konstytucji³⁴.

1. Odnowa konstytucji

Posoborowa odnowa zmierza do pełniejszego ukazania w konstytucjach istoty życia zakonnego, którą jest konsekracja zakonna. Zgodnie z nauczaniem Kościoła konsekracja zakonna jest "drugim chrztem", czyli jakby ponowieniem i pogłębieniem konsekracji chrzcielnej. Osoba ochrzczona z nowego tytułu poświęca się tu całkowicie umiłowanemu Bogu, nawiązując tym samym nową więź z Nim, a przez Chrystusa także z Jego Mistycznym Ciałem, czyli Kościołem. Formą i programem życia osoby konsekrowanej stają się rady ewangeliczne, przez które zakonnik pełniej naśladuje Chrystusa i realizuje tajemnicę Jego Krzyża i Zmartwychwstania³⁵.

W konstytucjach należy też wydatnić, że konsekracja zakonna nie jest i nie może być aktem czysto ludzkim. Jest ona przede wszystkim działaniem Boga, który z własnej inicjatywy i miłości konsekruje chrześcijanina, a tym samym stwarza w nim nową kondycję uświęcenia. Podobnie, konsekracja nie jest też aktem prywatnym danej osoby, ale jest kościelnym aktem publicznym, gdyż dokonuje się w imieniu Kościoła i za pośrednictwem władzy kościelnej³⁶.

Rewizja konstytucji ma więc - ogólnie mówiąc - podkreślić na pierwszym miejscu wartość życia zakonnego, aby odnowione w ten sposób konstytucje prowadziły do rzeczywistej odnowy duchowego życia zakonników. Jednakże zrealizowanie tego założenia wymaga zachowania kilku ważnych zasad.

Jako pierwszą dekret "Perfectae caritatis" wskazuje powrót do źródeł chrześcijańskich, a głównie do Ewangelii, którą instytuty powinny uznać za "swoją najwyższą regułę". W niej bowiem ukazana jest fundamentalna norma życia zakonnego, czyli naśladowanie Chrystusa /sequela Christi/. Głównie ta zasada pociąga za sobą konieczność uwzględnienia w konstytucjach elementów biblijnych i teologicznych³⁷.

Treścią drugiej zasady odnowy konstytucji jest powrót do źródeł własnego instytutu, a więc do ducha i charyzmatu założyciela, do pierwotnego ducha instytutu oraz do zdrowych tradycji. Dzięki tej zasadzie, przenikającej treść całych konstytucji, Kościół dąży do zachowania i odnowienia w poszczególnym instytucie jego własnej tożsamości, specyficznego charakteru i misji³⁸. Odnowione na tej zasadzie konstytucje mogą z kolei pełnić funkcję "ochrony własnego powołania i tożsamości" /kan. 587 § 1/.

Trzecią podstawową zasadą odnowy konstytucji jest podkreślenie eklezjalnego charakteru życia konsekrowanego. Stan tego życia jest bowiem włączony ze specjalnego tytułu w misterium Kościoła, jest integralną częścią życia kościelnego i jest poświęcony na szczególną służbę całemu Kościołowi. Stąd konstytucje powinny ukazywać zasadę jedności z Kościołem jako zwornik całego życia zakonnego. Życie zaś Kościoła i zmysł kościelny winny stanowić motoryczną zasadę instytutu, program i wzór do realizowania jego własnego powołania³⁹.

Kolejna zasada nakazuje uwydatnić w konstytucjach perspektywę apostołską życia konsekrowanego. Wszelkie bowiem instytuty otrzymały właściwy sobie charyzmat po to, aby nim budować Kościół i zbawiać świat. Pomędzy życiem zakonnym a apostołstwem istnieje więc ścisła i wzajemna więź. W szczególności zasada ta odnosi się do instytutów oddanych dziełom apostołskim, gdyż działalność apostołska należy do ich natury. Stąd w nich "całe życie członków powinno być przepojone duchem apostołskim, a cała działalność apostołska ma być nacechowana duchem zakonnym"⁴⁰. Właśnie dlatego odnowio-

ne konstytucje powinny ukazywać życie zakonne jako pokarm, wsparcie i siłę apostołstwa, a z kolei apostołstwo jako konieczną ekspresję życia zakonnego, ze swej strony także karmiące i umacniające to życie. Kodeks fundamentalny winien oczywiście ukazywać specyfikę apostołstwa danego instytutu, formy i zasady wykonywania tego apostołatu⁴¹.

Z dokumentów posoborowych wynika, że w odnowie konstytucji należałoby uwzględnić jeszcze inne zasady, a już w szczególności zasadę wspólnotowości. Wprawdzie wspólnotowość uznawano zawsze za istotny element życia zakonnego, ale po Soborze odkryto w niej głębsze /mistyczne/ i pełniejsze wymiary. Wspólnota to bowiem nie suma jednostek, przyjmujących wspólne ramy życia. To nadprzyrodzony i społeczny organizm, działający na podobieństwo osoby i spełniający funkcję sakramentu zbawienia⁴².

Wspólnotowość zakonną wyrażają i budują przede wszystkim czynniki o charakterze nadprzyrodzonym /Eucharystia, sakramenty/, następnie czynniki duchowe /zwłaszcza miłość braterska/, ale też czynniki zewnętrzne i dyscyplinarne⁴³. Z zasady wspólnotowości, która powinna przejawiać się we wszystkich dziedzinach życia zakonnego, wynika m.in. zasada partycypacji, według której zakonnicy uczestniczą - zgodnie z osobistym powołaniem i charyzmatem - w realizacji posłannictwa instytutu. Wykonują więc oni dzieła apostołskie nie jako pojedyncze osoby, ale jako członkowie wspólnoty, solidarnie i we współpracy ze sobą. Konsekwentnie są oni odpowiedzialni nie tylko za powierzony sobie odcinek pracy, ale także - zgodnie z zasadą kolegialności - za dobro całej własnej wspólnoty⁴⁴.

Wyrazem uwzględnienia zasady wspólnotowości w konstytucjach będzie m.in. dowartościowanie roli organów uczestnictwa i konsultacji, podkreślenie wzajemnej współpracy przełożonych i członków, a nawet język konstytucji, adresowanych nie tyle do jednostek, ile raczej do wspólnoty braci⁴⁵.

Wszystkie przedstawione powyżej zasady odnowy konstytucji powinny niejako przepoić całą treść konstytucji. Nie wystarcza tu natomiast poświęcenie tym zasadom jedynie oderwanych cytatów, pojedynczych zdań czy nawet artykułów.

2. Adaptacja konstytucji

Drugim celem rewizji konstytucji jest ich adaptacja, polegająca na prawnym modyfikowaniu rzeczywistości zakonnej kul-

turowo i horyzontalnie, a konkretnie na harmonizowaniu życia i działalności instytutu z wymogami Kościoła, miejsca i czasu. Proces posoborowej adaptacji konstytucji jest konsekwencją procesu ich odnowy. Adaptacja może też być celem samodzielnym, czego przykładem jest obecny obowiązek przystosowania konstytucji do nowego Kodeksu.

W ramach posoborowej rewizji konstytucji podstawowym kryterium adaptacji była zgodność kodeksu fundamentalnego z postanowieniami Soboru Watykańskiego II i normami motu proprio "Ecclesiae Sanctae". Zgodnie z zawartymi tam wskazaniem w konstytucjach należało: a/ usunąć elementy sprzeczne z postanowieniami posoborowymi, b/ wyeliminować elementy przestarzałe, detaliczne i niejasne, c/ usunąć elementy osłabiające tożsamość instytutu i obce jego duchowi, d/ uwzględnić tam - od strony pozytywnej - wskazania i ducha Soboru⁴⁶.

Druga zasada posoborowej adaptacji wymaga dostosowania konstytucji do warunków współczesności. Zgodnie z nią z prawodawstwa partykularnego należy wyeliminować rzeczy przestarzałe, pochodzące ze zwyczajów innej epoki, a należałoby tam uwzględnić zdrowe cechy współczesności, jak np. ducha wolności, inicjatywy, współodpowiedzialność, pomocniczość, kolegialność, wspólnotę działania. Trzeba jednak przy tym kierować się umiarem i roztropnością, aby nie dopuścić do naruszenia tożsamości i zdrowych tradycji instytutu⁴⁷.

W dostosowaniu prawa partykularnego do współczesności stoi problem właściwego rozróżnienia norm pierwszorzędnych, istotnych dla całego instytutu, od norm drugorzędnych, detalicznych, związanych z jakimś miejscem i czasem. Te pierwsze powinny wejść do konstytucji, a drugie należy włączyć do kodeksów pomocniczych, które mogą być - jak wiadomo - poddawane częstej rewizji przez wewnętrzną władzę instytutu⁴⁸.

Przed instytucjami, które dokonały już przystosowanej odnowy w duchu Soboru, stoi dziś dodatkowy obowiązek przystosowania swego prawa partykularnego do przepisów nowego Kodeksu. Ten bowiem dotyczy także zakonników, w licznych kanonach zawiera dyspozycje odnoszące się bezpośrednio do instytutów życia konsekrowanego⁴⁹, a nawet odwołuje się w wielu sprawach do konstytucji zakonnych⁵⁰. Tym sposobem prawodawstwo powszechne pośrednio /implicite/ wymaga rewizji kodeksów zakonnych.

W tej adaptacji trzeba zwrócić uwagę na cały system odnowionego prawa powszechnego, a nie tylko na wybrane przepisy.

Znaczenie w tej dziedzinie mają zmodyfikowane zasady funkcjonowania niektórych instytucji prawnych /np. wybory przełożonych/, a także nowa często terminologia /np. "osoba prawna", "ordynariusz"/. Niektóre instytucje /np. postulat, prokurator generalny/ w Kodeksie zostały pominięte. I właśnie to wszystko wskazuje, że przystosowanie konstytucji do nowego prawa powinno być poprzedzone starannym studium porównawczym⁵¹.

IV. TREŚĆ I FORMA KONSTYTUCJI

Najogólniej mówiąc konstytucje powinny zawierać to wszystko, co dotyczy całego instytutu, co określa jego tożsamość i co zapewnia mu jego własne życie i owocne działanie. Ponieważ na nich, jako na kodeksie fundamentalnym, opiera się cały instytut, powinny one mieć trzy ważne cechy. Pierwszą jest integralność, która postuluje, aby konstytucje zawierały wszystkie istotne normy prawne potrzebne do kierowania instytutem. Po drugie mają one mieć charakter organiczny, tak, by ich treść - logicznie uporządkowana - prowadziła społeczność do organicznej jedności. Wreszcie muszą one mieć charakter stały, czego wymaga dobro instytutu i jego członków⁵².

Na pytanie, co konkretnie powinny zawierać konstytucje, daje odpowiedź kan. 587 łącznie z kan. 578. Z zawartych tam przepisów wynika, że kodeks fundamentalny powinien określać przede wszystkim to wszystko, co stanowi własne dziedzictwo instytutu, a mianowicie: naturę, cel, charakter, duchowość i zdrowe tradycje instytutu.

Mówiąc o naturze prawodawca ma na myśli ogólną formę życia konsekrowanego: instytut zakonny lub instytut świecki, instytut klerycki lub laicki, itp.⁵³

Drugim elementem dziedzictwa jest cel własny, wynikający do pewnego stopnia z natury instytutu. Idzie tu zawsze o potrójny i zhierarchizowany cel: uniwersalny /chwała Boża/, generalny /uświęcenie zakonników/ i specjalny - określający własną misję instytutu. Kan. 677 § 1 zobowiązuje przełożonych i członków do wiernego zachowania misji i dzieł właściwych instytutowi, a więc do wierności wobec własnego powołania⁵⁴. Wierność ta winna być jednak dynamiczna, co oznacza, że instytut ma roztropnie przystosowywać swą misję do potrzeb miejsca i czasu, korzystając w tej dziedzinie także z nowych środków działania.

Elementem dziedzictwa instytutu jest jego charakter,

wskazujący na właściwą tożsamość i charyzmat instytutu. Składają się na niego cechy odnoszące się do jego struktury, fizjonomii duchowej i działalności⁵⁵.

Pojęcie "duch" oznacza duchowość instytutu, dostosowaną do celu i charakteru instytutu, a określoną przez założyciela i wzbogaconą przez społeczność zakonną.

W konstytucjach zakonnych należy też uwzględnić zdrowe tradycje instytutu, odwołując się do nich przy określaniu różnych spraw. Za tradycje zdrowe uznaje się te, które znajdują potwierdzenie w nauczaniu założyciela, okazują się twórcze i owocne, a także zyskały aprobatę władzy kościelnej⁵⁶.

Obok tego, co stanowi dziedzictwo instytutu, konstytucje mają określać fundamentalne normy odnoszące się do: zarządzania instytutem, a zwłaszcza władzy przełożonych i kapituł; dyscypliny członków; włączania członków i ich formacji; przedmiotu ślubów⁵⁷.

W stosunku do Kodeksu konstytucje nie muszą powtarzać całej dyscypliny powszechnej, odnoszącej się do życia konsekrowanego, jak np. w sprawie wyborów przełożonych czy administracji dóbr materialnych. W niektórych jednak sprawach może to być potrzebne, gdy konstytucje uszczegółowiają dyscyplinę powszechną. Niekiedy mogą one zawierać postanowienia dodatkowe /praeter legem/, jak np. w sprawie władzy normatywnej rady generalnej lub postulatów⁵⁸.

Ważną kwestią jest sposób ujęcia treści konstytucji. Prawodawstwo kościelne wymaga, aby kodeks fundamentalny każdego instytutu zawierał elementy duchowe i prawne. Te pierwsze stanowią treści zaczerpnięte z Ewangelii /np. krótkie cytaty/, z teologii /teologia życia konsekrowanego/, zwłaszcza zaś z eklezjologii /jedność instytutu z Kościołem/, a także z duchowego dziedzictwa instytutu /np. cytaty z pism założyciela/⁵⁹.

Treści duchowe, moralne i ascetyczne uzasadniają fundament życia konsekrowanego, wskazują na jego źródło i cel. Dzięki zawartym w nich motywacjom i wezwaniom poruszają one serce, umacniają wolę i kierują duchowością zakonników. Bez tych treści konstytucje byłyby zimną literą prawa⁶⁰.

Z drugiej strony w konstytucjach niezbędny jest element prawny, który stanowią fundamentalne normy określające naturę

i strukturę instytutu /normy konstytucyjne/ oraz życie i działanie instytutu lub jego członków /normy dyrektywne/. Jak w każdej społeczności, tak i w instytucie zakonnym normy precyzują i nakazują określony sposób życia konsekrowanego, z którego wynikają konkretne obowiązki zakonne. Tym sposobem umacniają one to, do czego prowadzą treści duchowe⁶¹.

Oba elementy: duchowy i prawny, powinny być ściśle ze sobą powiązane, by nie tworzyć jakby dwóch odrębnych kodeksów. Dzięki odpowiedniemu wyważeniu i zharmonizowaniu tych elementów konstytucje zawierają pełną i pastoralną normę, dostatecznie jasną i żywą. Nie są zaś wówczas tylko zbiorem ascetycznych zachęt ani też suchym zbiorem przepisów prawnych⁶².

W redagowaniu konstytucji ważne znaczenie ma sposób łączenia obu elementów, które powinny nawzajem się przenikać, tak, by tekst w sposób logiczny i naturalny wyrażał zarówno motywację, jak i normę postępowania. W tym celu element duchowy powinien być jakby "wbudowany" - w formie krótkich wyjaśnień i cytatów - w "bieg" tekstu prawnego. Trzeba jednak przy tym zwrócić uwagę, aby element duchowy był potraktowany wstrzeźliwie i nie stał się konkurencyjny dla elementu prawnego⁶³.

Z drugiej strony należy pamiętać, że element prawny pełni funkcję służebną wobec rzeczywistości duchowej i mistycznej, a przeto nie należy mnożyć przepisów prawnych w konstytucjach, ale trzeba je wyrazić adekwatnie do potrzeb⁶⁴.

Konstytucje, określające "formę życia" instytutu, powinny być ujęte normatywnie, a nie w formie wykładu czy poradnika. Ich tekst winien być ścisły, zwięzły, oszczędny w słowa. Wymagana jest w nich jednolitość formy i języka. Język konstytucji ma być w istocie językiem pastoralnym, łączącym elementy teologiczne, prawne i egzystencjalne. Jest on zwykle wyrażony w stylu ciepłym, bezpośrednim i osobowym⁶⁵.

V. PLAN, CZYLI STRUKTURA KONSTYTUCJI

Pierwszą trudnością napotykaną przy redakcji nowych lub odnowionych konstytucji jest przyjęcie odpowiedniego planu, czyli struktury konstytucji. Problem polega na tym, że plan ten nie może być tylko zwykłym, metodologicznie poprawnym uporządkowaniem przepisów. Raczej powinien on objawiać plan Boży wobec tych, którzy zostali powołani do naśladowania Chry-

stusa, a także winien odzwierciedlać strukturę organizmu i życie danego instytutu⁶⁶.

Właśnie dlatego prawo powszechne nie ustala planu konstytucji, ale pozostawia tę sprawę do swobodnego określenia przez poszczególne instytuty. Swoboda ma tu oczywiście swe granice. Jest bowiem rzeczą naturalnie wymaganą, aby ów plan odznaczał się jednością, integralnością, jasnością i spójnością, Zawartą w nim myśl przewodnią i logikę ukazuje podział konstytucji na odpowiednie jednostki, a mianowicie na: części, tytuły, rozdziały, artykuły czy jeszcze inne⁶⁷.

Pewną pomocą w ustaleniu planu konstytucji może być dokument roboczy, zwany "Schematem", w którym Kongregacja Zakonów i Instytutów Świeckich zasugerowała zasadniczy układ treści kodeksu fundamentalnego. Niektóre jednak sprawy /dziedzictwo instytutu, formacja członków/ zostały tam pominięte⁶⁸.

Korzystając częściowo z owego "Schematu" i wzorca niektórych konstytucji zakonnych, można tu zaproponować dosyć typowy model posoborowych konstytucji zakonnych, obejmujących: część wstępną, pięć części zasadniczych i zakończenie.

Część wstępna obejmuje zazwyczaj: nazwę instytutu i jego konstytucji, przedmowę przełożonego, dekret aprobacyjny, prolog z krótką historią instytutu i jego konstytucji.

Pierwsza część określa zawsze dziedzictwo i charyzmat instytutu, a więc jego: pochodzenie i cel, naturę i charakter, duchowość. W tej części jest zawarta jakby zwięzła synteza konstytucji instytutu, którą rozwijają i uszczegółwiają kolejne części.

Druga część powinna w zasadzie zawierać to, co stanowi zwornik życia zakonnego, czyli konsekrację zakonną i poszczególne jej elementy: rady ewangeliczne /czystość, ubóstwo, posłuszeństwo/, życie we wspólnocie /wspólnota ad intra, ad extra/, życie modlitwy /Eucharystia, sakramenty, praktyki modlitewne/.

Kolejną część należałoby, jak sądzę, poświęcić pracy apostoelskiej instytutu, a w szczególności: zasadom jej wykonywania, formom apostołstwa, specyficznym dziełom apostoelskim instytutu.

Czwarta część określa zwykle proces włączenia członków we wspólnotę i formację członków, a w tym: cel i ukierunkowanie formacji, etapy formacji, sposób formacji, a także separację członków od wspólnoty.

Ostatnia część jest z reguły poświęcona sprawom zarządzania instytutem, a więc: ogólnym zasadom sprawowania władzy, zarządowi generalnemu, zarządowi prowincjalnemu, zarządowi lokalnemu, zarządowi dobrami materialnymi.

Zakończenie wskazuje zwykle na znaczenie konstytucji dla instytutu i na obowiązek ich zachowania przez członków.

PRZYPISY

- ¹ Starożytne reguły zakonne. Opracował M. Starowieyski. Warszawa 1980.
- ² L. R a v a s i. De regulis et constitutionibus religiosorum. Romae 1958 s. 16-18.
- ³ Kan. 489; Kongregacja Zakonów: decr. "Ad normam Codicis" 26 VI 1918. AAS 10:1918 s. 120; declar. "Iam inde" 26 X 1921. AAS 13:1921 s. 538.
- ⁴ Dekret "Perfectae caritatis" /dalej PC/ nr 3; P a u - l u s VI. M.p. "Ecclesiae Sanctae" /dalej ES/ 6 VIII 1966. II nr 1-19. AAS 58:1966 s. 757-737.
- ⁵ ES II nr 14; kan. 587; D. A n d r e s. Il diritto dei religiosi. Commento al Codice. Roma 1984 s. 24-26.
- ⁶ PC nr 3; A. G u t i é r r e z. Constitutiones congruenter recognoscantur. "Commentarium pro Religiosis et Missionariis" /dalej CRM/ 48:1967 s. 272-275.
- ⁷ A. G u t i é r r e z. La revisione delle costituzioni. W: Il capitolo speciale. Milano-Roma 1967 s. 78-79.
- ⁸ EŞ II nr 1-19; E. G a m b a r i. Guide pratique pour la renovation des instituts religieux. T. 1. Paris 1966 s. 136; J. K a ł o w s k i. Przystosowanie konstytucji zakonnych do zarządzeń soborowych i posoborowych. "Prawo Kanoniczne" 23:1980 nr 3-4 s. 87-97.
- ⁹ ES II nr 6, 10; B. F r i s o n. The Challenge of Change. Renewal of Structures of Governement in Religious Institutes. "Studia Canonica" 1:1967 s. 223-226
- ¹⁰ J. K a ł o w s k i. Konstytucje i inne zbiory prawne instytutów życia konsekrowanego według Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. "Prawo Kanoniczne" 29:1986 nr 1-2 s. 149-184.
- ¹¹ "L'Osservatore Romano" 3 II 1984; K a ł o w s k i. Konstytucje s. 178-179.
- ¹² Konstytucja "Lumen gentium" nr 43; kan. 577, 587 § 1; E. S a s t r e. De normis ad codices congregationum religiosarum congruenter recognoscendos. CRM 59:1978 s. 147-170.
- ¹³ PC nr 4; ES II nr 1-2; kan. 631 § 1; J. R o u s s e a u. Le Code fondamental des constitutions des instituts religieux. "Studia Canonica" 10:1976 s. 202, 205.
- ¹⁴ ES II nr 6; L. G u t i é r r e z M a r t i n. De natura iuridica capituli specialis. CRM 48:1967 s. 255-258; J. F u e r t e s. De competentia capituli specialis. Tamże, s. 260-267.
- ¹⁵ Kan. 583, 587 § 2; por. G. L e v i s. Chapters in religious Institutes. An historical synopsis and commentary. Washington 1943 s. 56-57.

- 16 R o u s s e a u, jw. s. 205.
- 17 K a ł o w s k i. Konstytucje s. 180.
- 18 E S II nr 4, 7.
- 19 A. M o n t a n. Gli istituti di vita consacrata.
W: Il diritto nel mistero della Chiesa. T. 3. Roma 1981
s. 519-520.
- 20 K a ł o w s k i. Konstytucje s. 178-181.
- 21 P C nr 4; E S II nr 8; kan. 583, 587 § 2.
- 22 E S II nr 14; kan. 587 § 4.
- 23 E S II nr 2-8; Kard. E. P i r o n i o. Natura
i cel kapituł generalnych. Warszawa 1976 s. 1-12 /mps/.
- 24 J. B e y e r. Le droit capitulaire. "L'Année Ca-
nonique" 22:1978 s. 61-70.
- 25 P C nr 14; E S II nr 2, 4; kan. 631 § 3, 633;
J. G a l l e n. The General Chapter of Affairs. "Review
for Religious" 33:1974 s. 294-307.
- 26 G u t i é r r e z. Constitutiones s. 280; S a s -
t r e, jw. s. 172.
- 27 G u t i é r r e z. Constitutiones s. 280.
- 28 G a m b a r i, jw. s. 162-164.
- 29 E S II nr 1, 3; P i r o n i o, jw. s. 8.
- 30 G a m b a r i, jw. s. 128-129.
- 31 Tamże s. 127-128.
- 32 K a ł o w s k i, jw. s. 179-180.
- 33 P C nr 4; kan. 583, 587 § 2.
- 34 G a m b a r i, jw. s. 167-177.
- 35 P C nr 5; kan. 573, 607 § 1; J. G a l o t. La con-
sacrazione religiosa nei documenti post-conciliari. "Vite
consacrata" 21:1985 s. 142-157.
- 36 Kan. 573 § 2, 574, 575; S. M a r o n c e l l i.
La vita consacrata. W: Il diritto nel mistero s. 228-233.
- 37 P C nr 2 a; E S II nr 16; kan. 662.
- 38 P C nr 2 b; E S II nr 12 a; kan. 576, 578; S. Congr.
pro Religiosis et Institutis Saecularibus - S. Congar. pro
Episcopis. Notae directivae "Mutuae relationes" /dalej MR/
14 V 1978 nr 11, 14. AAS 70:1978 s. 473-506.
- 39 Konst. "Lumen gentium" nr 43, 44, 46; P C nr 2 c, 5;
kan. 207 § 2, 574 § 1-2, 590 § 1; MR nr 4-5, 8, 11, 14.
- 40 P C nr 8; kan. 675 § 1; MR nr 16-17, 20, 23.
- 41 G a m b a r i, jw. s. 173-174; J. A u b r y. Il
rinnovamento della missione negli Istituti religiosi dediti
all'apostolato. "Vita Consacrata" 21:1985 s. 177-209.
- 42 MR nr 5; M a r o n c e l l i, jw. s. 242-245.
- 43 P C nr 15; kan. 602, 608.
- 44 Kan. 633; MR nr 4.
- 45 Kan. 119; MR nr 13, 37.
- 46 P C nr 4, 15, 16, 18; E S II nr 16 § 3, 17, 20-38.

- 47 PC nr 2 e; ES II nr 14; G a m b a r i, jw. s. 156, 177.
- 48 ES II nr 14; kan. 587 § 4.
- 49 A. G u t i é r r e z. I canoni riguardanti gli Istituti di vita consacrata e le Società di vita apostolica collocati fuori della parte ad esse riservata. "Vita Consacrata" 21:1985 s. 286-298, 431-439.
- 50 D. O' C o n n o r. Constitutions and the revised Code of Canon Law. "Review form Religious" 42:1983 s. 509-512.
- 51 Tamže s. 507.
- 52 R o u s s e a u, jw. s. 204-205.
- 53 ES II nr 6; por. kan. 588.
- 54 R o u s s e a u, jw. s. 213.
- 55 Kan. 631 § 1; MR nr 11-12, 51-52.
- 56 Kan. 578; J. B e y e r. Risposta a quesiti dubbi sul nuovo diritto degli Istituti di vita consacrata. "Vita Consacrata" 21:1985 s. 582-583.
- 57 Kan. 587.
- 58 O' C o n n o r, jw. s. 507.
- 59 ES II nr 12 a; kan. 587 § 3.
- 60 R o u s s e a u, jw. s. 208.
- 61 ES II nr 12 b; kan. 587 § 1; S a s t r e, jw. s. 171.
- 62 ES II nr 13; kan. 587 § 3.
- 63 G a m b a r i, jw. s. 221, 224.
- 64 ES II nr 12 b; kan. 587 § 3.
- 65 G a m b a r i, jw. s. 198.
- 66 Tamže s. 215-216.
- 67 R o u s s e a u, jw. s. 231.
- 68 S. Congr. pro Religiosis et Institutis Saecularibus. Index articulorum pro redigendis constitutionibus. CRM 59:1978 s. 191-200; zob. K a ł o w s k i. Przystosowanie konstytucji s. 88-97.

"DIE NACHKONZILIÄRE REVISION DER ORDENSKONSTITUTIONEN

Z u s a m m e n f a s s u n g

Nach dem 2. Vatikanischen Konzil entstand die Notwendigkeit einer Revision der Konstitutionen, d.h. der grundlegenden Rechtssatzungen aller Ordensinstitute. Dieses Bedürfnis vertiefte sich nach der Veröffentlichung des neuen Kirchenrechts /CIC/ noch. Zur Revision verpflichtet ist das Generalkapitel. Ausserordentliche Kompetenzen besitzt auf diesem Gebiet auch der Generalrat der einzelnen Institute, was im Dekret Iuris Canonici Codice vom 2.2.1984 ausgeführt ist.

Das Ziel der Revision ist die adaptierte Erneuerung der Konstitution. Bei der Revision müssen folgende Prinzipien berücksichtigt werden: Rückkehr zu den christlichen Quellen, Rückkehr zu Geist und Charisma des Gründers, Hervorhebung des ekklesialen, apostolischen und gemeinschaftlichen Charakters des Institutes. Die erneuerten Konstitutionen sollen all das bestimmen, was das eigene Erbe des Institutes ausmacht. Ihr

Inhalt soll die geistigen und die rechtlichen Elemente harmonisch miteinander verknüpfen. Der Text der Konstitution, der nach einem entsprechenden und logischen Plan abgefasst sein soll, muss genau, knapp und in pastoraler Sprache ausgedrückt sein.